

Irena Stramljič Breznik

UDK 811.163.6373.46:81'36"17/18"

Pedagoška fakulteta v Mariboru

Oblikovanje poimenovanj za besedne vrste v slovensko pisanih slovnicaх med leti 1791-1854

O Na vprašanji, kaj so besedne vrste in koliko jih je v slovenščini, danes že tradicionalno odgovarjamo, da so to skupine besed, specializirane za opravljanje določene skladenjske vloge, ter da jih je devet: samostalniška, pridevniška beseda, prislov, glagol, predikativ, predlog, veznik, členek in medmet.¹

Toda pogled v starejše slovenske slovnice nas prepriča, da nista bili le delitev in število besednih vrst različni,² ampak je zanje vladala precejšnja poimenovalna raznolikost.

1 Ob uporabi besednovrstnih poimenovanj v strokovnem razpravljanju ali pri jezikovnem pouku navadno niti ne razmišljamo o njihovi »pomenskosti« oz. se ne sprašujemo o njihovi motiviranosti, vendar razumevanje le-te lahko prispeva marsikatero pojasnilo, ki je tesno povezano s funkcijsko določenostjo besedne vrste. To pa je zlasti dobrodošlo v položaju, ko tovrstne kategorije uzaveščamo kot del slovnične znanja.

1.1 V nadaljevanju se bom zato lotila analize besednovrstnih izrazov, iz katere bo razvidno, kako se je oblikovala tovrstna slovnična terminologija³ v slovenskih slovnicaх med leti 1791-1854, s posebnim poudarkom na iskanju besedotvorne motivacije poimenovanj. Izhodišče za primerjavo bo današnja klasifikacija besednih vrst, zato da bo pregledneje, kdaj sploh se pojavi določena besedna vrsta, in da bo lažje spremljati razvojne oblike njenega poimenovanja skozi slovensko slovnično izročilo.

V zastavljen časovni okvir sodijo naslednjih slovenskih slovníc: Mihael Zagajšek (1791),⁴ Valentin Vodnik (1811),⁵ Jožef Muršec (1847),⁶ Fran Malavašič (1849),⁷ Matija Majar (1850)⁸ in

¹ Tako delitev navaja J. Toporišič, in sicer v naslednjih prispevkih: Samostalniška beseda, *Linguistica* (1972), 301-314; Besednovrstna vprašanja slovenskega knjižnega jezika, *JiS XX* (1974/75), 33-39; Slovenske zaimenske besede, *JiS XX* (1974/75), 117-119; Esej o slovenskih besednih vrstah, *JiS XX* (1974/75), 295-305, *Slovenska slovnica*, Maribor 1976, 175-404, Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa, *JiS XV* (1979/80), 201-205.

² I. Černelič Kozlevčar, Reševanje besednovrstnih vprašanj v SSKJ, *Obdobja 8*, Ljubljana 1988, 289-300.

³ Obravnavi slovničnega izrazja v slovenskih slovnicaх se je posvečalo že več razpravljalcev. Med njimi: J. Rotar, Naše jezikovno izrazje, *JiS IV* (1958/59), 37-41, 78-81; F. Novak, Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinoва računica, 89-100; M. Pirnat, Znanstveni jezik v Vodnikovi slovnici, 101-108; J. Toporišič, Izrazjetvorje ob primerih slovenskega jezikoslovnega izrazja, 113-131. Prispevki omenjenih avtorjev so zbrani v *Slovenski jezik v znanosti. Zbornik prispevkov*. Zbrala in uredila dr. Ada Vidovič Muha. Ljubljana 1986.

⁴ Mihael Zagajšek, *Slovenska Grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre in deutsch und wendischen Vortrag*, Celje 1791.

Anton Janežič (1854).⁹ Zaradi zanimive terminologije sem upoštevala še Slomškov učbenik iz 1842,¹⁰ čeprav ni bil namenjen zgolj slovničnemu pouku.

Pred obravnavo besednovrstnih izrazov je potrebno odgovoriti na dvoje vprašanj: katere bistvene lastnosti opredeljujejo strokovni izraz in kakšna je pri njegovem oblikovanju vloga besedotvorja.

Izrazijska vprašanja slovenskega jezika so bila posebej aktualna že v drugi polovici 19. stoletja. Temeljna okoliščina, ki je sprožila to dejavnost, je bilo revolucionarno leto 1848, z njim možnost vpeljave slovensčine v šole in deloma tudi v urade. Zaradi dolge tradicije nemščine kot učnega jezika je tedaj nenadoma postalo nujno potrebno, da se oblikuje slovenska terminologija vsaj za šolske predmete. In ob tem so se pojavila tudi prva teoretična razmišljanja Ivana Macuna, kako »nov izraz ali terminus« oblikovati:¹¹ 1. izražati mora definicijo in opredelitev predmeta, 2. biti mora samostalnik, 3. izraz mora biti tvorjen po splošnih tvorbenih pravilih danega jezika. Te lastnosti so še danes aktualne v teoriji terminologije, ki izrazu pripisuje še naslednje lastnosti: enopomenskost, preciznost, deekspresivnost, in tri vloge, ki jih opravlja: imenovanje, označevanje, sporočanje.¹²

Tretja definicijska lastnost termina izpostavlja načelo tvorbenosti, ki se mora skladati s tvorbenimi vzorci jezika tako, da je možno tvoriti tudi nove izraze, ki pripadajo isti pojmovni kategoriji. Ko se govori o tvorbenih vzorcih danega jezika, se torej dotikamo sistema jezika, tega pa raziskujejo jezikoslovci. Iz tega izhaja, da je oblikovanje področnega izrazja ne samo vprašanje strokovnjakov, marveč tudi jezikoslovcev, ki raziskujejo besedotvorni sistem. Tako besedotvorje nima le pomena za teorijo jezika, ampak ima tudi povsem praktično vrednost: na podlagi sestavin izraza lahko razpoznavamo njegov pomen oz. analogno po strukturi sestavin tvorimo nov izraz.

2 Besedne vrste so opredeljene glede na različne skladijske vloge, ki jih lahko imajo v stavku, in se danes obravnavajo pri oblikoslovju.

Omenjeni slovničarji so jih predstavljali v različnih delih svojih slovníc, ki so jih tudi različno poimenovali. Zagajšek je v poglavju *Od besedevednosti* (23) razlikoval *osem stav*, Vodnik je o *devetih plemenih besedi* razpravljal v poglavju *Besede* (9), Muršec je razlikoval v *Besednih plemenih* (5) besede *deveterega pomena*, Slomšek je pisal o *deseterih besednih plemenih* (133). Malavašič je podobno kot Vodnik v poglavju *Besede* (7) prikazoval besede *devetih plemen*, ki so deli govorjenja ali pogovora, Matija Majar je kot ilirist predstavil v slovničnem delu *slova deveterega plemena* (15) in Janežič je v poglavju o *Zlaganju in sklanjanju* (11) utemeljeval *devet govornih delov*.

Natančnejšo predstavo o številu in razumevanju besednih vrst pri posameznem slovničarju prinaša naslednja preglednica, v kateri so z zvezdico označene tiste kategorije besed, ki danes ne predstavljajo samostojne besedne vrste.

⁵ Valentin Vodnik, *Pismenost ali Gramatika za Prve Šole*, Ljubljana 1811.

⁶ Jožef Muršec, *Kratka slovenska slovnica za pervence*, Gradec 1847.

⁷ Fran Malavašič, *Slovenska slovnica za prve slovenske šole v mestih in na deželi*, Ljubljana 1849.

⁸ Matija Majar, *Slovnica za Slovence*, Ljubljana 1850.

⁹ Anton Janežič, *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence*, Celovec 1854.

¹⁰ Anton Slomšek, *Blaže ino Nežica v nedeljski šoli*, Celje 1842.

¹¹ Ivan Macun, *Slovenska terminologija v obče in posebno jezikoslovna*, SG (1862), 67-72.

¹² O. Kunst Gnamuš, *Znanstveno izrazje in proizvodnja znanstvenih pomenov*; F. Pediček, *Teorija znanstvene terminologije (Poizkus utemeljitve in orisa). Terminologija v znanosti. Prispevki k teoriji*. Pedagoški inštitut pri Univerzi Edvarda Kardelja v Ljubljani, Ljubljana 1984, 49-57; 17-35.

Preglednica 1: Število in razvrstitev besednih vrst v slovnica 1791-1854.

ZAGAJŠEK, 1791

1. Imenska beseda (Nennwort)
2. Namestna beseda (Fürwort)*
3. Časna beseda (Zeitwort)
4. Sredljiva beseda 'deležnik' (Mittelwort)*
5. Predbeseda (Vorwort)
6. Zravn'beseda 'prislov' (Nebenwort)
7. V'mesbeseda 'medmet' (Zwischenwort)
8. Vezljiva beseda (Bindewort)

VODNIK, 1811

1. Ime
2. Perlòg
3. Namestime*
4. Glagol
5. Deležje*
6. Predlog
7. Narečje-
8. Vez
9. Medmèt

SLOMŠEK, 1842

1. Djanke (Zeitwörter)
2. Kazanke (Geschlechtswörter)*
3. Poglavke (Hauptwörter)
4. Priložnice (Benwörter)
5. Števnice (Zahlwörter)*
6. Namestnice (Fürwörter)*
7. Pridjavke (Nebenwörter)
8. Predloge (Vorwörter)
9. Vezavke (Bindewörter)
10. Klicavke (Empfindungswörter)

MURŠEC, 1847

1. Ime
2. Prilog
3. Številnica*
4. Zaime*
5. Glagol
6. Narečje
7. Predlog
8. Vez
9. Medmet

MALAVAŠIČ, 1849

1. Ime (Hauptwort)
2. Prilog (Beiwort)
3. Številno ime (Zahlwort)*
4. Mestime (Fürwort)*
5. Glagol (Zeitwort)
6. Predlog (Vorwort)
7. Narečje (Nebenwort)
8. Vez (Bindewort)
9. Medmet

MAJAR, 1850

1. Ime samostavno
2. Ime pridavno
3. Číslo*
4. Zaime*
5. Glagolj
6. Predlog
7. Prislov
8. Vez
9. Medmet

JANEŽIČ, 1854

1. Ime samostavno (Nomen substantivum)
2. Prilog (Nomen adjectivum)
3. Zaime (Pronomen)*
4. Številnica (Nomen numerale)*
5. Glagol (Verbum)
6. Predlog (Praepositio)
7. Prirečje (Adverbium)
8. Vez (Conjunctio)
9. Medmet (Interjectio)

2.1 Samostalniška beseda je definirana kot poimenovanje za različno predmetnost (osebo, žival, stvar, pojem), ki ima v stavku primarno vlogo osebk in predmeta.

Njeno samozadostnost kaže današnje poimenovanje *samostalnik* < *tisti, ki je samostalen*; *samostalen* < *tak, ki stoji sam*. Korenine tega poimenovanja srečamo že pri Zagajšku (25), saj jo imenuje »*samustojoča imenska beseda*, katera v' enimu govorjenju *sama iz sebe* zamore stati«. Druga sinonimna izraza sta še *imenska* < *ta, ki je povezana z imenom* ali *poglavitna beseda* < *taka, ki je (primerljiva) z glavo oz. po glavi*. Slednja motivacija je že nekoliko zabrisana, vsekakor pa metaforična: beseda je med besednimi vrstami pomembna, kot je pomembna glava pri delih telesa. To motivacijo je uporabil tudi Slomšek. Imenoval jo je *poglavka*, saj kaže »poglavitne reči, lastnosti ino ljudi« (133).

Vodnik, Muršec, Malavašič so uporabljali le izraz *ime* kot prevod nemškega izraza *der Hauptwort*, Majar in Janežič (verjetno po vzoru ruščine) pa besedno zvezo *ime samostavno*. Pri slednjem poimenovanju se odpira zanimivo vprašanje o podstavi: ali gre v tem primeru za zloženko *samostaven* < *tak, ki se sam stavi* ali pa, in to je najverjetneje, le za obliko pridevnika *-(/)ven* za današnje *-(/)len*: *samostalen* < *tak, ki stoji sam*.¹³

Del samostalniške oz. pridevniške besede je tudi *zaimek* < *to, kar je (nadomestilo) za ime*, ki je tvorjenka iz predložne zveze. Zagajšek je uporabljal izpeljanko *namestna (beseda)* < *taka, ki je namesto*, Vodnik izpeljanko iz predložne zveze *namestime* < *to, kar je namest(o) imena*, Muršec *zaim* < *to, kar je za ime*. Enak izraz srečamo pri Majarju in Janežiču. Malavašič izhaja iz podobne podstave kot Vodnik *mestime* < *to, kar je (na)mest(o) imena*. V tvorbi je bil povsem samosvoj Slomšek z izpeljanko iz pridevnika *namestnica* < *tista, ki je namestna*.

2.2 Tudi izraz *pridevnik* je tvorbeno izpeljanka četrte stopnje iz glagolske podstave. Poglejmo njeno veržno tvorbo: *pridevnik* < *tisti, ki se prideva*; *prideven* < *tak, ki se prideva*; *pridevati* < *večkrat pridati*; *pridati* < *dati pri 'zraven'*. Slednja glagolska podstava je tvorbeno produktivna v vsem obravnavanem slovniškem izročilu.

Zagajšek je v okvir imenske besede pritegoval ne samo samostalnik, ampak tudi pridevnik, ki ga je imenoval *zravnstavliva (beseda)* < *taka, ki se zravn stavi*; podstava je nastala iz prislova in glagola kot posledica kalkiranja iz nemščine. Drug njegov uporabljen izraz je bil *perstavliva (beseda)* < *taka, ki se (rada) perstavi*; *perstaviti* < *staviti per 'zraven'*. Vodnik, Muršec, Malavašič in Janežič so iskali motivacijsko podstavo v glagolu *priložiti*: *tisti, ki se priloži* > *prilog*, Majar pa ga je imenoval besednozvezno z zapostavljenim pridevnikom *ime pridavno*; *pridaven* < *tak, ki se pridava*. Izpridevniško izpeljanko znova zelo individualno oblikuje Slomšek *priložnica* < *tista, ki je priložna*; *priložen* < *tak, ki se priloži*; *priložiti* < *ložiti pri 'zraven'* z utemeljitvijo, da »/.../ priložijo besedi kaj lepiga alj gerdiga« (133).

Tudi *števnik* < *tisti, ki je števen*; *števen* < *tak, ki šteje* je pridevniška beseda, imenovana pri vseh naštetih slovničarjih.

Besednozvezno jo je Zagajšek imenoval *številnska beseda*, Vodnik *številno ime*, verjetno po njem enako še Malavašič *številno ime*. Enobeseden izraz *številnica* < *tista, ki je številna* sta uporabila Muršec in Janežič, Slomšek je uporabil *števenco*; *števica* < *tista, ki je povezana s števnim*, medtem ko Majar slovani in piše o *čisl*.

2.3 Izraz *glagol* je csl. izposojenka v pomenu 'beseda' iz *glagolati* 'govoriti' iz psl. *gol-gol*.¹⁴ Kot slovnični termin ga prevzame večina slovničarjev. Zlasti Vodnik je tudi razložil, da je »g/lagol

¹³ Podrobneje o tovrstnih obrazilnih vprašanjih sem pisala v prispevku Škrabčeva obravnava priponskih obrazil *-(a/i)v/loc*, *Škrabčeva misel* 2, Nova Gorica 1997, 193-200.

¹⁴ F. Bezlaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I*, Ljubljana 1977, 144.

beseda nam neznana, drugim Slovincem pa dobro znana. Al ker nobene bolši namest nje ni, jo v potrebi na posodo vzamemo.« (64)

Posebnosti so Zagajškovo poimenovanje *časna beseda* < *taka, ki je povezana s časom* po nemškem prevodu *der Zeitwort* in Slomškova sinonima h glagolu, to sta: *djanka* < *tista, ki je povezana z d(e)janjem* in *djanska beseda*, v katerih oba avtorja skušata zajeti tipični lastnosti glagolska besedne vrste: Zagajšek njeno oblikoslovno, Vodnik pa skladenjsko.

2.4 Tudi *prislov* je tvorjenka iz predložne zveze: *tisti, ki je pri slovu*. Najverjetneje gre za pomen besede *slovo* 'glagol', ki je znan v stsl.¹⁵ Torej beseda pri glagolu. Izmed omenjenih slovníc je termin v taki obliki uporabljen edino pri Majarju (39). Sicer pa so se uporabljali kar trije izrazi: Zagajšek ga je tvoril sklopno *zravnbeseda* pod vplivom nemščine *der Nebenwort*, Vodnik, Muršec, Malavašič su uvedli poimenovanje *narečje*. Vzrok za takšno ime je utemeljil le Vodnik: »Narečja /.../ narekvalo, kako so namenjeni glagoli /.../, ker z njimi narečemo, kakšno je delo glagolovo, al kakšine so njega okolišine /.../.« (107) Tvorjenka je torej izglagolska: *narečje* < *to, kar se nareče; nareči* < *reči na* 'povrh/dodatno'. Slomšek jih je imenoval *pridjavke; pridjavka* < *tista, ki se pridjava; pridjavati* < *večkrat pridjati; pridjati* < *djati pri* 'zraven', Janežiču pa so bili prislovi *prirečja; prirečje* < *to, kar se prireče*.

2.5 Očitno je, da se je *medmet* s podstavo *to, kar se meče med (kaj)* 'vmes' utrdil do danes kot besednovrstno poimenovanje, oblikovano že v prvi polovici 19. stoletja. Kot tvorjenka je zanimiva podstavno in naglasno: danes ni znan glagol *medmetati, ki bi bil po nastanku glagolska tvorjenka iz proklitične zveze;¹⁶ in hkrati je tvorjenka naglašena na obrazilu, ki je dolgo in široko (*médmet*), za razliko z drugimi proklitičnimi »sestavljenkami«, ki so naglašene vselej na podstavi, oz. v primerjavi s pravimi sestavljenkami, ki so navadno dvonaglasne in je pri takih predpona *med-* kratko naglašena.

V predstavljenih slovnícah je termin prvi uporabil Vodnik z opredelitvijo, da »so besedice, s katirimi damo na znanje kakšín občutik naše duše; so glasi naših notranjih občutkov, ktire med naš govor vmes metamo ali mečemo« (113). Uporabljal se je vse do Janežiča z izjemo Zagajškovega sklopa *vmesbeseda* (*der Zwischenwort*) in Slomškove izpeljanke *klicavka* < *tista, ki kliče*, kajti »z njimi kličemo, kedar kaj občutimo« (134).

2.6 *To, kar se predloži*, je *predlog*, za katerega prav tako velja, da se je kot besednovrstno poimenovanje ohranil, saj je skupen vsem obravnavanim slovnícam z izjemo Zagajškove, kjer se je uporabljal kalkiran prevod iz nemščine *predbeseda* po *der Vorwort*.

2.7 Zadnja besedna vrsta, ki je vzporedna današnji kasifikaciji, je *veznik* < *tisti, ki je vezen; vezen* < *tak, ki veže*. V vseh obravnavanih slovnícah se je pojavljal kot izglagolska izpeljanka *vez* < *tista, ki veže*, le Slomšek je znova napravil obrazilno varianto *vezavka*.

2.8 Besedni vrsti *členek* in *povedkovnik* se pojavita v besednovrstni teoriji šele v 20. stoletju. *Členek* lahko besedotvorno izrazimo kot manjšalnico *majhen člen*, torej majhen člen v besedilu, in poimenovalno nastopa v Breznikovi slovnici (1934, 145-146), kjer mu je členek nadpomenka za členke v ožjem smislu, prislove, predloge in veznike. Danes so členki po Toporišču definirani kot skrčki celih stavkov¹⁷ in kot taki tudi besediloslovna kategorija. Izraz *povedkovnik* < *tisti, ki je povedkoven; povedkoven* < *tak, ki je (namenjen) za povedek* je poimenovalno vpeljal J. Toporišič¹⁸

¹⁵ F. Bezlaj, *ESSJ III*, Ljubljana 1995, 266.

¹⁶ J. Toporišič, Glagolske »sestavljenske« iz zveze glagol + predložna zveza, *Dissertationes XV* (1996), 109-123.

¹⁷ J. Toporišič, Členki in njihovi stavčni ustrezniki, *XXVII. SSJLK*, Ljubljana 1991, 3-16.

¹⁸ Op. 1.

v sedemdesetih letih kot besedno vrsto, ki služi za povedkovo določilo, in je slovenjen izraz za *predikativ* po ruski slovnici.¹⁹

Obravnavano lahko strnjeno prikažemo v preglednici, kjer so poimenovanja besednih vrst v naslednjem zaporedju: samostalnik, zaimek, pridevnik, števnik, glagol, prislov, medmet, predlog, veznik, primerjana pri Zagajšku, Vodniku, Slomšku, Muršcu, Malavašiču, Majarju in Janežiču.

Preglednica 2: Primerjava besednovrstnih poimenovanj v slovenskih slovnica 1791-1854.

Zagajšek 1791	Vodnik 1811	Slomšek 1842	Muršec 1847	Malavašič 1849	Majar 1850	Janežič 1854
imenska samustojna beseda	ime	poglavka	ime	ime	ime samostavno	ime samostavno
namestna beseda	namestime	namestnica	zaima	mestime	zaima	zaima
perstavilna/zravnstavliva beseda	perlog	priložnica	prilog	prilog	ime pridavno	prilog
številna beseda	številno ime	števnica	številnica	številno ime	číslo	številnica
časna beseda	glagol	djanka	glagol	glagol	glagolj	glagol
zravnbeseda	narečje	pridjavnica	narečje	narečje	prislov	prirečje
vmesbeseda	medmet	klicavka	medmet	medmet	medmet	medmet
predbeseda	predlog	predloga	predlog	predlog	predlog	predlog
zvezljiva beseda	vez	vezavka	vez	vez	vez	vez

3 Sklep

Predstavljen razvojni pregled oblikovanja besednovrstnih izrazov nam kaže, da se današnja poimenovanja v veliki meri navezujejo na tradicijo izražja v slovensko pisanih slovnica 19. stoletja. Mnogokrat je namreč opazna globinsko enaka tvorbeno podstava, ki se je na površini, tj. izrazno, različno oblikovala, kar je bilo tesno povezano s slovničarjevo (izrazjetvorčevo) stopnjo uzaveščenosti o besedotvornih možnostih slovenskega jezika.

Ob močni naslonitvi na nemščino je slovenskemu izrazju utiral pot Zagajšek, kar je opazno v velikem številu sklopov, ki so posledica dobesednega prevoda nemškega izraza in nato zlepljanja prevedenih sestavin.

Za uspešnega izrazjetvorca velja Vodnik, čigar izrazi (*glagol*, *medmet*, *predlog* in deloma obrazilno drugačna *vez*) so se ohranili vse do danes. To je bilo povezano z njegovim dobrim poznavanjem besedotvornega sistema, ki mu je v svoji slovnici namenil štirinajst strani (148-162). Vsako besednovrstno poimenovanje je tudi utemeljeval glede na funkcijo besedne vrste oz. pojasnjeval, od kod in čemu je izraz sprejel (npr. za *glagol*), in tako kazal svojo široko razgledanost in poznavanje tudi ruskega slovničnega izražja, zlasti iz slovnice Smotrickega (1619) in Lomonosova (1757).

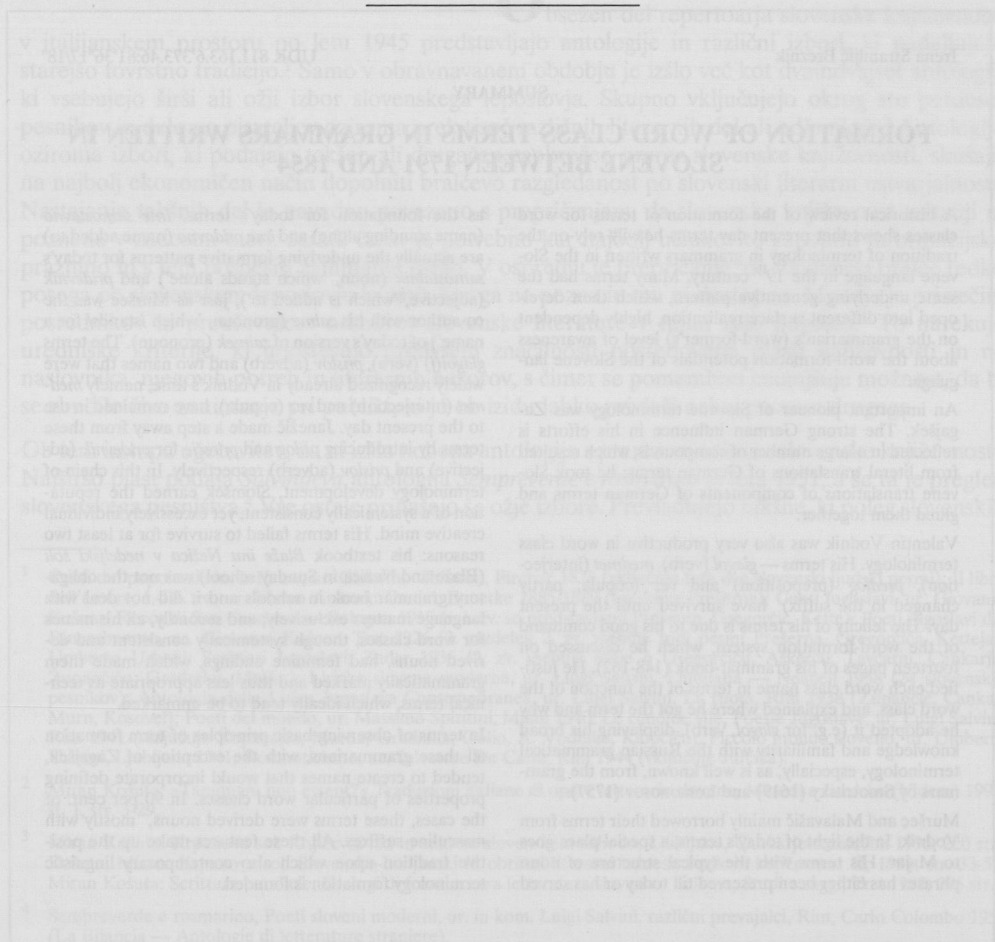
Muršec in Malavašič sta izražje v glavnem prevzemala po Vodniku. Posebno mesto ima Majar, saj se je ohranilo ali je njegovo besednozvezno poimenovanje postalo izhodišče današnjemu. *Ime samostavno* in *ime pridavno* sta dejansko podstavi današnjemu *samostalniku* in *pridevniku*, podobno

¹⁹ A. V. Isačenko, *Gramatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim I*, Bratislava 1954.

kot Muršec je z *zaimenom* sooblikoval današnjo različico *zaimka*, obdržali so se *glagol(j)*, *prislov* in po Vodniku že uveljavljena *medmet* in *vez*. Janežič se je od teh poimenovanj oddaljil s *prilogom* in *prirečem* za *pridevnik* in *prislov*. V tej razvojni verigi poimenovanj pa je Slomšek veljal za sistemsko doslednega, vendar preveč individualnega tvorca. Njegovi izrazi se niso ohranili vsaj iz dveh razlogov: učbenik *Blaže inu Nežica v nedeljski šoli* ni veljal kot predpisana slovnica niti ni prinašal zgolj jezikovnih vsebin; vsa poimenovanja besednih vrst je sicer sistemsko dosledno oblikoval: izrazi so bili samostalniki, izpeljanke, toda z ženskospolskimi obrazilii, kar je z vidika sploškosti zaznamovano in kot tako manj primerno za strokovno izrazje, ki teži k nezaznamovanosti.

Z vidika upoštevanja temeljnih načel za oblikovanje termina je pri vseh slovniciarjih z izjemo Zagajška razpoznavna težnja, v izrazu zajeti definicijske lastnosti besednih vrst. Oblikovani izrazi so v devetdesetih odstotkih samostalniške izpeljanke, večinoma obrazljene z moškospolskimi morfemi. Vse našete lastnosti pa predstavljajo pozitivno tradicijo, iz katere črpa tudi današnje jezikoslovno izrazjetvorje.

po letu 1945

Irena Stramlič Breznik

UDK 811.163.6'373.46:81'36"17/18"

SUMMARY

FORMATION OF WORD CLASS TERMS IN GRAMMARS WRITTEN IN SLOVENE BETWEEN 1791 AND 1854

A historical review of the formation of terms for word classes shows that present-day terms heavily rely on the tradition of terminology in grammars written in the Slovene language in the 19th century. Many terms had the same underlying generative pattern, which then developed into different surface realization, highly dependent on the grammarian's (word-former's) level of awareness about the word-formation potentials of the Slovene language.

An important pioneer of Slovene terminology was Zagajšek. The strong German influence in his efforts is reflected in a large number of compounds, which resulted from literal translations of German terms: he took Slovene translations of components of German terms and glued them together.

Valentin Vodnik was also very productive in word class terminology. His terms — *glagol* (verb), *medmet* (interjection), *predlog* (preposition) and *vez* (copula; partly changed in the suffix) have survived until the present day. The felicity of his terms is due to his good command of the word-formation system, which he discussed on fourteen pages of his grammar-book (148-162). He justified each word class name in terms of the function of the word class, and explained where he got the term and why he adopted it (e.g. for *glagol*, verb), displaying his broad knowledge and familiarity with the Russian grammatical terminology, especially, as is well known, from the grammars by Smotritsky (1619) and Lomonosov (1757).

Muršec and Malavašič mainly borrowed their terms from Vodnik. In the light of today's terms, a special place goes to Majar. His terms with the typical structure of noun phrases has either been preserved till today or has served

as the foundation for today's terms. *Ime samostavno* (name standing alone) and *ime pridavno* (name added to) are actually the underlying formative patterns for today's *samostalnik* (noun, 'which stands alone') and *pridevnik* (adjective, 'which is added to'), just as Muršec was the co-author with his *zaima* (pronoun, 'which /stands/ for a name') of today's version of *zaimek* (pronoun). The terms *glagol(j)* (verb), *prislov* (adverb) and two names that were widely recognized already in Vodnik's time, namely *medmet* (interjection) and *vez* (copula), have remained in use to the present day. Janežič made a step away from these terms by introducing *prilog* and *prirečje* for *pridevnik* (adjective) and *prislov* (adverb) respectively. In this chain of terminology development, Slomšek earned the reputation of a systemically consistent, yet excessively individual creative mind. His terms failed to survive for at least two reasons: his textbook *Blaže inu Nežica v nedeljski šoli* (Blaže and Nežica in Sunday school) was not the obligatory grammar book in schools and it did not deal with language matters exclusively; and secondly, all his names for word classes, though systemically consistent and derived nouns, had feminine endings, which made them grammatically marked and thus less appropriate as technical terms, which ideally tend to be unmarked.

In terms of observing basic principles of term formation all these grammarians, with the exception of Zagajšek, tended to create names that would incorporate defining properties of particular word classes. In 90 per cent. of the cases, these terms were derived nouns, mostly with masculine suffixes. All these features make up the positive tradition upon which also contemporary linguistic terminology formation is founded.